

Πρωτείο και Όρθοδοξη Έκκλησία

(Κείμενο από τό έντυπο

«Όρθοδοξία και αίρεσις» της Ίερᾶς Μητροπόλεως Μαντινείας και Κυνουρίας, τεύχ. 117, Όκτ.
- Δεκ. 2021).

Η επικαιρότητα του θέματος

Αφορμή για να ασχοληθούμε με τό θέμα του πρωτείου μας δόθηκε από δύο χαρακτηριστικά γεγονότα της εκκλησιαστικής επικαιρότητας, που συνέβησαν εντός του Δεκεμβρίου του ήδη παρελθόντος έτους. Τό πρώτο είναι ή επίσημη επίσκεψη του Πάπα Φραγκίσκου στην Ελλάδα (4-6/12/2021) και τό δεύτερο ή ίδρυση από τό Πατριαρχείο της Μόσχας Έξαρχίας στην Άφρική (δηλαδή εντός της κανονικής δικαιοδοσίας του παλαιφάτου Πατριαρχείου Αλεξανδρείας) στην έκπνοή σχεδόν του έτους (29/12/2021). Και τά δύο αυτά γεγονότα σχετίζονται άμεσα με τό πρωτείο.

Η επίσκεψη του Πάπα έδωσε αφορμή να έλθουν και πάλι στό προσκήνιο οι σχέσεις της Όρθοδοξίας με τόν Ρωμαιοκαθολικισμό, με επίσημες δηλώσεις, με ιστορικές και θεολογικές αναφορές, ακόμη και με αντιδράσεις εκ μέρους παραδοσιακών Όρθοδόξων. Όπως είναι γνωστό, τό παπικό πρωτείο είναι ή μεγαλύτερη, ίσως, διαφορά μεταξύ Όρθοδοξίας και Παπισμού και τό μεγαλύτερο, προφανώς, εμπόδιο για τήν προσέγγιση Άνατολής και Δύσης. Ιστορικά, υπήρξε τό κατ' έξοχήν αίτιο του μεγάλου Σχίσματος του δυτικού Χριστιανισμού (1054 μ.Χ.). Τίς τελευταίες, μάλιστα, δεκαετίες συζητείται, ως αποκλειστικό σχεδόν θέμα στον επίσημο Θεολογικό Διάλογο μεταξύ Όρθόδοξης Έκκλησίας και Ρωμαιοκαθολισμού.

Παράλληλα, τούς τελευταίους αιώνες και, ειδικότερα, από τήν άλωση περίπου της Κωνσταντινουπόλεως (1453 μ.Χ.), εμφανίζονται, ως άποτέλεσμα του ρωσικού έθνικισμού ή έθνοφιλετισμού, αλλά και του γνωστού κινήματος του Πανσλαβισμού, οι απόπειρες της Ρωσικής Έκκλησίας να υποκαταστήσει τή θέση (πρωτοκαθεδρία), που οι ιεροί Κανόνες παρέχουν στό Οικουμενικό Πατριαρχείο, και να ενεργεί ως ήγετική δύναμη στην ανά τήν οικουμένη Όρθοδοξία. Αλλά δε επιχειρούνται με πολλούς και διάφορους τρόπους, οι κυριότεροι από τούς όποιους είναι: α) ή κατασφυοκάντηση του Οικουμενικού Πατριαρχείου και, τελευταία, του Πατριάρχου Βαρθολομαίου προσωπικά, ότι ενεργούν καθ' υπέρβασιν των ιερών Κανόνων και ότι διεκδικούν «πρωτείο» αντίστοιχο με εκείνο του Πάπα Ρώμης! και β) ή χρησιμοποίηση των λεγομένων «δορυφόρων» της Μόσχας, δηλαδή των Πατριαρχείων Σερβίας, Άντιοχείας, Βουλγαρίας, της Έκκλησίας Τσεχίας και Σλοβακίας και άλλων Αυτόκεφάλων Έκκλησιών, με σκοπό να επηρεάζουν τίς αποφάσεις σε Πανορθόδοξες Συνόδους, συνάξεις, διασκέψεις κ.λπ. και να δημιουργούν ισχυρό μέτωπο έναντίον του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Πρόσφατα άποτελέσματα των ενεργειών αυτών είναι ή άπουσία της Ρωσικής Έκκλησίας από τή Μεγάλη

Σύνοδο τῆς Κρήτης τό 2016 (συμπαράσφρωντας καί τίς Ἐκκλησίες - Πατριαρχεῖα, Ἀντιοχείας, Βουλγαρίας καί Γεωργίας), ἡ διακοπή τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας μέ ὄσους ἀναγνωρίζουν τή νεοσύστατη Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Οὐκρανίας (Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο, Πατριαρχεῖο Ἀλεξανδρείας, Ἐκκλησία Κύπρου καί Ἐκκλησία Ἑλλάδος) καί ἡ πρόσφατη εἰσπήδηση τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας στήν κανονική δικαιοδοσία τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας (Ἀφρική). Ἄς δοῦμε, ὅμως, τό θέμα ἀναλυτικότερα.

Ἡ ἐμφάνιση τῶν «πρεσβεῖων τιμῆς» καί τό πρωτεῖο

Ὅπως γνωρίζουμε ἀπό τήν ἐκκλησιαστική ἱστορία, ἡ διαμόρφωση τῆς κανονικῆς ὀργάνωσης τῆς Ἐκκλησίας, ἄρχισε μέ τή λήξη τῶν Διωγμῶν (313) καί ὀλοκληρώθηκε στήν πρό τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου (451) ἐποχή, κατά τή διάρκεια ἑνός αἰῶνα περίπου. Βασικές ἀρχές, πού κατηύθυναν αὐτή τή διαδικασία, εἶναι ὅτι κάθε Ἐπίσκοπος ἐκφράζει, ἀπό τό λειτούργημα του καί ἀπό τή θέση του, τό φρόνημα τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας, στήν ὁποία προΐσταται, καί ὅτι ὅλοι οἱ Ἐπίσκοποι τῆς Ἐκκλησίας εἶναι μεταξύ τους ἴσοι. Ὡστόσο, στήν πράξη οἱ Ἐπίσκοποι τῶν μεγάλων πόλεων ἄρχισαν νά διακρίνονται ἀπό τούς λοιπούς Ἐπισκόπους τῆς περιοχῆς τους καί νά ἀποκτοῦν «πρεσβεῖα τιμῆς» καί, εἰδικότερα, τό προνόμιο νά προεδρεύουν στίς Συνόδους τῶν Ἐπισκόπων μιᾶς μητροπολιτικῆς περιοχῆς. Οἱ Ἐπίσκοποι αὐτοί, οἱ ὁποῖοι ὀνομάστηκαν Μητροπολίτες, χωρίς νά πάψουν νά εἶναι ἴσοι μέ τούς Ἐπισκόπους τῆς δικαιοδοσίας τους, ἔγιναν «πρῶτοι μεταξύ ἴσων» («primae inter pares»), δηλαδή ἀπέκτησαν ἕνα εἶδος πρωτείου. Ἔτσι ἡ Α' Οἰκουμενική Σύνοδος (325) ἐπεκύρωσε μέ ἱερούς Κανόνες τό λεγόμενο Μητροπολιτικό σύστημα.

Ἀλλά, καί μεταξύ τῶν Μητροπολιτῶν ἄρχισαν νά διακρίνονται οἱ Μητροπολίτες τῶν μεγάλων ἀστικῶν κέντρων τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου καί νά ἀποκτοῦν ἐπιπλέον «πρεσβεῖα τιμῆς». Αὐτοί ὀνομάστηκαν ἀρχικά Ἀρχιεπίσκοποι καί στή συνέχεια Πατριάρχες, θεωροῦνται δέ ἐπίσης «πρῶτοι μεταξύ ἴσων». Ἦδη πρό τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου (451) εἶχε διαμορφωθεῖ πλήρως τό λεγόμενο Πατριαρχικό σύστημα καί ὁ θεσμός τῆς «πενταρχίας τῶν Πατριαρχῶν». Ἡ Δ' Οἰκουμενική Σύνοδος ἐπεκύρωσε μέ Κανόνες τά ὅρια τῆς δικαιοδοσίας καθενός ἀπό τούς Πατριάρχες, ἀλλά καί τήν «τάξη» (σειρά) τῶν πέντε Πατριαρχῶν τῆς Ἐκκλησίας, ὡς ἐξῆς: α) Ρώμης, β) Κωνσταντινουπόλεως, γ) Ἀλεξανδρείας, δ) Ἀντιοχείας καί ε) Ἱεροσολύμων.

Τούς τελευταίους αἰῶνες ἔλαβαν πατριαρχική ἀξία ἢ αὐτοκεφαλία (ἐκκλησιαστική ἀνεξαρτησία) ἀπό τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο καί οἱ Ἐκκλησίες (κατά τάξη) Ρωσίας (1589), Σερβίας (1872), Ρουμανίας (1885), Βουλγαρίας (1872), Γεωργίας (1990), Ἑλλάδος (1850), Πολωνίας (1924), Ἀλβανίας (1937), Τσεχίας καί Σλοβακίας (1998) καί Οὐκρανίας (2019). Εἶναι χαρακτηριστικό, ὅτι ἡ Δ' Οἰκουμενική Σύνοδος ἀνέθεσε στό Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως καί τίς Ἐκκλησίες τῆς διασπορᾶς (ιεραποστολῆς). Ἔτσι, ὅλα τά νεότερα Πατριαρχεῖα καί οἱ Αὐτοκέφαλες Ἐκκλησίες ἀνῆκαν στό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο, ἀπό τό ὁποῖο ἀποσπάστηκαν καί

ανεξαρτητοποιήθηκαν, μέ εξαίρεση τήν Ἐκκλησία τῆς Κύπρου, ἡ ὁποία ἀναγνωρίστηκε ἀνεξάρτητη ἀπό τήν Γ΄ Οἰκουμενική Σύνοδο (431) καί σήμερα ἀριθμεῖται μετά τήν Ἐκκλησία τῆς Γεωργίας.

Τό πρωτεῖο, λοιπόν, ἐμφανίζεται στήν Ἐκκλησία ἀπό τότε πού ἐμφανίζονται τά «πρεσβεῖα τιμῆς» τῶν Θρόνων, λειτουργεῖ δέ ὀρθά καί πρὸς ὄφελος ὅλων, ὅταν ἀσκεῖται μέσα στά ὅρια τῆς δικαιοδοσίας του, ὅπως αὐτά ὀρίζονται ἀπό τούς ἱερούς Κανόνες. Ὅταν, ἀντίθετα, ἐπιχειρεῖται νά ἐπιβληθεῖ καί ἔξω ἀπό τά κανονικά του ὅρια, τότε προκύπτει μείζον ἐκκλησιαστικό πρόβλημα καί προκαλεῖται σοβαρή ἐκκλησιολογική ἐκτροπή.

Τό πρωτεῖο ὡς αἴτιο τοῦ Σχίσματος

Μέ αὐτά τά δεδομένα, ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρώμης ἦταν τό πρῶτο κατά τάξη Πατριαρχεῖο στήν ἐνωμένη Ἐκκλησία. Ἀπό τήν ἐποχή τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου (325) περίπου ἐπιχειροῦσε νά ἐπιβληθεῖ στά ὅρια τῆς δικαιοδοσίας του, δηλ. στίς Ἐκκλησίες τῆς Δύσεως. Οἱ συνθήκες, ὅμως, δέν ἦταν ιδιαίτερα εὐνοϊκές, γιατί καί κάποιες ἰσχυρές Ἐκκλησίες (Μεδιολάνων, Καρθαγένης) ἀντιδροῦσαν. Γιά τήν ἐνίσχυση τοῦ κύρους της δημιουργήθηκαν κάποιες «παραδόσεις», πού ἐξελίχθηκαν ὅμως σέ ἐκκλησιολογικές ἐκτροπές, ὅπως: α) Ὁ ἀπόστολος Πέτρος εἶχε ἀδιαμφισβήτητη ὑπεροχή (ἓνα εἶδος «πρωτείου») μεταξύ τῶν ἄλλων Ἀποστόλων. β) Οἱ Ἐκκλησίες πού ἔχουν ἰδρυθεῖ ἀπ' εὐθείας ἀπό αὐτόν, δηλ. ὅσες διαθέτουν «πέτρειο ἀποστολικότητα», ὅπως ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρώμης, ὑπερέχουν σαφῶς ἔναντι ὅσων ἰδρύθηκαν ἀπό ἄλλους Ἀποστόλους. γ) Ὁ ἐκάστοτε Πάπας δέν εἶναι ἀπλῶς διάδοχος τοῦ ἀποστόλου Πέτρου, ἀλλά τό πρόσωπο ἐκεῖνο διά τοῦ ὁποίου ὁ Πέτρος εἶναι παρών καί ἐνεργεῖ στήν Ἐκκλησία: ὁ Πάπας εἶναι «ὁ ἴδιος ὁ Πέτρος» («*Petrus ipse*»)! δ) Ὁ Πάπας εἶναι ἡ ὀρατή κεφαλή ὅλης τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλά καί ἡ «κεφαλή ὅλης τῆς οἰκουμένης» («*caput totius orbis*»). Εἶναι ὁ μοναδικός ἀντιπρόσωπος τοῦ Χριστοῦ ἐπί τῆς γῆς («*vicarius Christi*»). Ἀργότερα ἡ «παραδόση» αὐτή ἐνισχύθηκε μέ τήν ἀντίληψη ὅτι ὁ Πάπας κατέχει τό πλήρωμα τῆς ἱερατικῆς ἐξουσίας καί ὅτι κάθε Ἐπίσκοπος εἶναι ἀντιπρόσωπός του, ἀπό τόν ὁποῖο λαμβάνει τήν ἱερατική ἐξουσία. ἼΑρα, ὅ,τι ἔχει κάθε Ἐπίσκοπος ὑστερεῖ σαφῶς ἔναντι ἐκείνου πού ἔχει ὁ Πάπας, ἀλλά καί ὅ,τι ἔχουν ὅλοι οἱ Ἐπίσκοποι μαζί ὑστερεῖ ἔναντι ἐκείνου πού ἔχει ὁ Πάπας! Κατά συνέπεια, οἱ Σύνοδοι τῶν Ἐπισκόπων ὑστεροῦν ἔναντι τοῦ Πάπα, ὁ ὁποῖος ὑπέρκειται κάθε Σύνοδοι! ε) Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος, φεύγοντας γιά νά ἰδρύσει τή Νέα Ρώμη στήν Ἀνατολή, παρέδωσε στόν Πάπα Σίλβεστρο καί στούς διαδόχους του τήν αὐτοκρατορική ἐξουσία σέ ὀλόκληρη τή Δυτική Ρωμαϊκή Αὐτοκρατορία, καθῶς καί τό δικαίωμα νά φέρουν τά αὐτοκρατορικά σύμβολα καί τό στέμμα του (τιάρα). Ἀργότερα ἡ «παραδόση» αὐτή ἐνισχύθηκε μέ τήν ἀντίληψη ὅτι ὁ Πάπας ἀσκεῖ τήν κοσμική ἐξουσία σέ ὀλόκληρη τήν οἰκουμένη. Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος ἔφυγε ἀπό τή Ρώμη, γιατί θεωροῦσε ἀσέβεια νά ὑπάρχει δεύτερος Αὐτοκράτορας δίπλα στόν Αὐτοκράτορα πού ἔχει διοριστεῖ ἀπό τόν Θεό! Ὁ Χριστός παρέδωσε στόν Πάπα δύο ξίφη, σύμβολα τῆς πνευματικῆς καί τῆς κοσμικῆς (πολιτικῆς) ἐξουσίας. Τό ἓνα κρατᾶ ὁ ἴδιος γιά νά ἀσκεῖ ἀπ'

εὐθείας τὴν πνευματικὴ ἐξουσία στὴν Ἐκκλησία καὶ τὸ ἄλλο τὸ παραδίδει στοὺς κυβερνήτες τῶν ἐθνῶν γιὰ νὰ ἀσκοῦν τὴν πολιτικὴ ἐξουσία ἐν ὀνόματί του. Κάθε ἐξουσία στὸν κόσμος, κάθε κυβέρνηση, εἶναι νόμιμη ἂν ἀσκεῖται ἐν ὀνόματι τοῦ Πάπα καὶ κατὰ τὴ βούλησή του.

Εἶναι γεγονός, ὅτι οἱ ἀντιλήψεις αὐτές ἀναπτύχθηκαν σταδιακὰ γιὰ νὰ φτάσουν στίς παραπάνω ἀκραῖες μορφές τους. Στὴν πορεία τοῦ χρόνου ἐνισχύθηκαν μὲ ψευδεπίγραφα κείμενα, ὅπως ἡ «Ψευδοκωνσταντίνεια Δωρεά», νόθο κείμενο τοῦ 750 μ.Χ. περίπου, καὶ οἱ «Ψευδοϊσιδώρειες Διατάξεις», συλλογὴ αὐθεντικῶν καὶ πλαστῶν κειμένων τῶν μέσων τοῦ 9ου μ.Χ. αἰ. Εἰδικές συνθήκες στὴ Δύση, ἐπέβαλλαν τὴν ἐνίσχυση τοῦ πρωτείου, ἀφοῦ γιὰ κάποιους αἰῶνες ὁ παπικὸς Θρόνος ἀγνωρίζοταν σθεναρὰ κατὰ τῆς ἐπέλασης τῶν Φράγκων στὸ δυτικὸ τμήμα τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας. Τὸ παπικὸ πρωτεῖο χρησιμοποιήθηκε ὡς ἀνάχωμα ἐναντι τῶν διεκδικήσεων τοῦ ἐκάστοτε Φράγκου Βασιλέως. Ἀπὸ τὸν 9ο μ.Χ. αἰ. ἐπινοήθηκε ὁ θεσμὸς τῶν Καρδινάλιων (τῶν ἐκλεκτόρων τοῦ Πάπα), μὲ προφανή σκοπὸ νὰ ἀποκλειστοῦν ἀπὸ τίς παπικὲς ἐκλογές Φράγκοι Κληρικοί, ἀλλὰ καὶ Φράγκοι ἡγεμόνες. Ὅταν, ὅμως, ὁ ἴδιος ὁ παπικὸς Θρόνος κατελήφθη ἀπὸ τοὺς Φράγκους, ὀλοκληρώθηκε τὸ Σχίσμα μὲ τὰ Πατριαρχεῖα τῆς Ἀνατολῆς (1054). Ὅντως, ὁ Πάπας Σέργιος ὁ Δ΄ (1009-1012) εἶναι ὁ πρῶτος Φράγκος Πάπας. Ἐπὶ τοῦ διαδόχου του Λέοντος Θ΄ (1049-1054) ἔγινε τὸ λεγόμενο μέγα Σχίσμα (1054). Οἱ Φράγκοι, καταλαμβάνοντας τὸν παπικὸ Θρόνο, βρῆκαν ἓνα ἰσχυρὸ ὄπλο, τὸ πρωτεῖο, καὶ τὸ ἔστρεψαν ἐναντίον τῶν Χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς (δηλ. ὅσων δὲν μπόρεσαν νὰ ὑποτάξουν στὴν ἐξουσία τους), προβάλλοντας καὶ τὰ δικά τους ἐκκλησιαστικὰ ἔθιμα καὶ θεολογικὰ ἐπινοήματα, ὅπως τὸ filioque.

Βέβαια, ἡ πρώτη ἀπόπειρα νὰ ἀσκηθεῖ τὸ πρωτεῖο ἔξω ἀπὸ τὰ κανονικὰ ὄρια του ἐμφανίζεται πολὺ νωρίς, στὴν Γ΄ Οἰκουμενικὴ Σύνοδο (431) καί, φυσικά, ἀκολούθησαν ἄλλες παρόμοιες. Ὅμως, αὐτές δὲν ὀδήγησαν σὲ σχίσμα. Οἱ Ἐκκλησίες τῆς Ἀνατολῆς τίς ἀπέκρουαν, ἂν καὶ σέβονταν ἀπόλυτα τὸν παπικὸ Θρόνο. Ἔτσι, ἡ Δ΄ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος (451) ἔθεσε σὲ κρίση τὸν Τόμο (ἐκτενὲς δογματικὸ κείμενο) τοῦ Πάπα ἀγίου Λέοντος (440-461). Ἡ Ε΄ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος (553) καταδίκασε τὸν Πάπα Βιγίλιο (537-555), ἐπειδὴ, ἐνῶ βρισκόταν στὴν Κων/πολη, ἀρνήθηκε νὰ συμμετάσχει στίς ἐργασίες της. Μόνο ὅταν ἀργότερα ἀναγνώρισε τὴ Σύνοδο, ἀκυρώθηκε ἡ καταδίκη του. Ἡ ΣΤ΄ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος (680/1) καταδίκασε τὸν Πάπα Ὀνώριο (625-638) ὡς αἰρετικὸ, τὴν δὲ καταδίκη τοῦ Ὀνωρίου ἐπανέλαβε ἡ Ζ΄ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος (787). Αὐτὰ σημαίνουν ὅτι, κατὰ τὴν Παράδοση τῆς Ἐκκλησίας, πού ἴσχυε καὶ στὴ Δύση πρὶν τὸ Σχίσμα, ὁ Πάπας ὑπόκειται στίς Συνόδους καὶ δὲν ὑπέρκειται αὐτῶν. Τὸ Σχίσμα ἐπῆλθε ὅταν τὸ πρωτεῖο, μαζί μὲ ἄλλες δογματικὲς πλάνες, ἐπιχειρήθηκε νὰ ἐπιβληθεῖ παντοῦ ἀπὸ τοὺς Φράγκους κατακτητὲς τοῦ παπικοῦ Θρόνου.

Μήπως, ὅμως, αὐτὰ εἶναι ἀντιλήψεις ἄλλων ἐποχῶν καὶ δὲν ἰσχύουν σήμερα, στὴν ἐποχὴ τῆς τεχνολογίας καὶ τῆς μετανεοτερικότητος; Δυστυχῶς, σχετικὰ πρόσφατα, στὴν Α΄ Σύνοδο τοῦ Βατικανοῦ (1869/70), ὁ Παπισμὸς ἐνίσχυσε τὸ πρωτεῖο, ἀνακηρύσσοντας ὡς «θεόθεν ἀποκαλυφθέν δόγμα» μιὰ

ακόμη παράδοση πλάνη: τό παπικό ἀλάθητο! Κατά τό «δόγμα» αὐτό, ὁ Πάπας, ὅταν ὁμιλεῖ «ἐκ καθέδρας» (ex cathedra), δηλ. ὅταν, ἀσκώντας τά καθήκοντα τοῦ ποιμένος καί διδασκάλου ὄλων τῶν Χριστιανῶν, ὀρίζει τά σχετικά μέ τήν πίστη καί τά ἤθη, ἔχει τό ἴδιο ἀλάθητο μέ ἐκεῖνο τῆς Ἐκκλησίας, οἱ δέ ἀποφάσεις του εἶναι ἀμετάτρεπτες «ἐξ ἑαυτῶν» καί ὄχι ἀπό τή συναίνεση τῆς Ἐκκλησίας. Ἄν κάποιος διανοηθεῖ νά ἔχει ἀντίρρηση σ' αὐτή τήν ἀπόφαση, «ἀνάθεμα ἔστω»!

Ἀπό τό πρωτεῖο τοῦ Ρώμης στό πρωτεῖο τοῦ Μόσχας

Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρωσίας ἰδρύθηκε ἀπό τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο τό 988 μ.Χ., ὅταν βαπτίστηκε ὁ Ρῶσος ἡγεμόνας Βλαδίμηρος (980-1015) μέ τούς ὑπηκόους του. Ἡ νέα Ἐκκλησία ὀργανώθηκε ὡς Μητρόπολη τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, ὁ ἐπικεφαλῆς τῆς ὁποίας ἐκλεγόταν στήν Κωνσταντινούπολη καί ἦταν Ἑλληνας. Τόν 15ο αἰ. ὁ τελευταῖος Ἑλληνας Μητροπολίτης Ρωσίας Ἰσίδωρος μετεῖχε στήν ἐνωτική Σύνοδο Φερράρας - Φλωρεντίας (1438/9) καί συνυπέγραψε τήν ἔνωση μέ τούς Παπικούς. Ἐπιστρέφοντας, ὅμως, ἀποδοκιμάστηκε ἀπό τόν ὀργανωμένο Ρῶσο ἡγεμόνα Βασίλειο, καθαιρέθηκε καί διέφυγε στή Δύση. Λίγο ἀργότερα (1448) Σύνοδος στή Μόσχα ἐξέλεξε αὐθαίρετα νέο Μητροπολίτη, παρά τήν ἰσχύουσα ἐκκλησιαστική τάξη. Τήν ἴδια περίπου ἐποχή ἐμφανίζονται οἱ ἀπαρχές τοῦ ρωσικοῦ ἐθνικισμοῦ: ἀνεπίσημοι ἐκκλησιαστικοί κύκλοι κατηγοροῦσαν τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο ὅτι προσχώρησε στόν Παπισμό καί ἔγινε Οὐνιτικό καί ὅτι ἡ Ρωσική Ἐκκλησία εἶναι πλέον ἡ αὐθεντική συνέχεια τοῦ Χριστιανισμοῦ, παρά τό γεγονός ὅτι ἡ ἔνωση εἶχε ἀποκηρυχθεῖ κατά τόν ἴδιο περίπου τρόπο καί ἀπό τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο. Εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι τέτοιες κατηγορίες διαδίδονται ἀνεπίσημα μέχρι σήμερα.

Τήν ἴδια περίπου ἐποχή, καί ἰδιαίτερα μετά τήν ἄλωση (1453), ἐμφανίζεται ἡ περίφημη θεωρία τῆς Τρίτης Ρώμης, κατά τήν ὁποία, ἡ πρώτη Ρώμη ἔγινε αἰρετική καί εἶναι αἰχμάλωτη τοῦ διαβόλου, ἡ δεύτερη καταλύθηκε ἀπό τούς Ἀγαρηνοὺς καί ἡ τρίτη «λάμπει ὡς ὁ ἥλιος». Ὁ Ρῶσος ἡγεμόνας (Τσάρος) εἶναι ὁ «νέος Κωνσταντῖνος»: «Ὅλα τά χριστιανικά βασίλεια θά φτάσουν σέ ἕνα τέλος καί θά ἐνωθοῦν στό ἕνα καί μοναδικό βασίλειο τοῦ δικοῦ μας ἡγεμόνα, δηλαδή στό ρωσικό βασίλειο, σύμφωνα μέ τά βιβλία τῶν προφητῶν. Δύο Ρῶμες ἔπεσαν, ἀλλά ἡ τρίτη στέκεται ὄρθια καί τέταρτη δέν θά ὑπάρξει». Παράλληλα, ἐμφανίζεται μιὰ περίεργη ρωσική ἐκδοχή τῆς «Ψευδοκωνσταντίνειας Δωρεᾶς»: Ὁ Πατριάρχης Μόσχας κατέχει καί φέρει τό λευκό Ἐπανωκαλύμμαχο, τό ὁποῖο δώρησε, δῆθεν, ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος στόν Πάπα Σίλβεστρο μετά τό Βάπτισμά του καί τό ὁποῖο ἔφτασε στόν ρῶσο Πατριάρχη μετά τήν προδοσία τῆς Φλωρεντίας!

Ὅταν τόν ἐπόμενο αἰῶνα ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Ἱερεμίας Β' ὁ Τρανός βρισκόταν σέ περιοδία στή Ρωσία, δέχθηκε, προφανῶς, ἀφόρητες πιέσεις νά παραχωρήσει ἀνεξαρτησία καί πατριαρχική ἀξία στή ρωσική Ἐκκλησία. Ἔτσι τό 1589 ἐκδόθηκε ὁ Τόμος ἰδρύσεως τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας, ὡς πέμπτου Πατριαρχείου μετά τῶν Ἱεροσολύμων. Στούς ἐπόμενους

αἰῶνες ἢ ρωσική Ἐκκλησία γνώρισε περιόδους ἀκμῆς, μεταρρυθμίσεων, ἀλλά καί σκληρῶν διωγμῶν, ἰδιαίτερα μετά τήν «Ὀκτωβριανή Ἐπανάσταση» (1917). Ὡστόσο, ἵδρυσε καί διατηρεῖ παράλληλες Ἱεραρχίες σέ ὅλες σχεδόν τίς περιοχές τῆς διασποράς, στά ὅρια τῆς δικαιοδοσίας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, παρά τό γεγονός ὅτι οἱ ἱεροί Κανόνες ἀπαγορεύουν τήν ὑπαρξη περισσότερων Ἐπισκόπων στόν ἴδιο τόπο. Μετά τήν πτώση τοῦ κομμουνιστικοῦ καθεστώτος (1989) ἀνέκτησε νέες δυνάμεις, ἐπαναλαμβάνει τίς γνωστές διεκδικήσεις καί θεωρίες καί ἀμφισβητεῖ τόν ἡγετικό ρόλο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.

Τό ὀρθόδοξο περιεχόμενο τοῦ πρωτείου

Εἶναι φανερό, ὅτι τό πρωτεῖο δέν εἶναι κάτι ἔξω ἀπό τήν Παράδοση τῆς Ἐκκλησίας. Ἀντίθετα, εἶναι θεσμός κατοχυρωμένος ἀπό τούς ἱεροῦς Κανόνες: «Τούς Ἐπισκόπους ἐκάστου ἔθνους εἰδέναι χρή τῶν ἐν αὐτοῖς πρῶτον, καί ἡγεῖσθαι αὐτόν ὡς κεφαλὴν, καί μηδέν τι πράττειν περιττόν ἄνευ τῆς ἐκεῖνου γνώμης ... ἀλλά μηδέ ἐκεῖνος ἄνευ τῆς πάντων γνώμης ποιεῖτω τι» (λδ' ἀποστολικός Κανόνας). Τό πρόβλημα εἶναι ἢ κακή λειτουργία τοῦ πρωτείου. Στήν τοπική Ἐκκλησία τό πρωτεῖο ἀνήκει, φυσικά, στόν Ἐπίσκοπο. Στό ἐπίπεδο τῆς Μητροπόλεως ἀνήκει στόν Μητροπολίτη - Πρόεδρο τῆς τοπικῆς Συνόδου καί στό ἐπίπεδο τοῦ Πατριαρχείου ἢ τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς στόν ἀντίστοιχο Προκαθήμενο.

Ὁ παραπάνω Κανόνας ὀρίζει περίπου καί τό πλαίσιο λειτουργίας τοῦ πρωτείου. Ὁ ἐκάστοτε πρῶτος συγκαλεῖ τή Σύνοδο τῶν Ἐπισκόπων του καί προεδρεύει σ' αὐτήν. Σύνοδος χωρίς τή συγκατάθεσή του καί τήν παρουσία του δέν μπορεῖ νά ὑπάρξει. Ἀλλά, καί ἐκεῖνος δέν μπορεῖ νά ἐνεργήσει παρά τή γνώμη τῆς Συνόδου. Αὐτό σημαίνει ὅτι, προεδρεύει μέν στή Σύνοδο, ἀλλά εἶναι ὑποχρεωμένος νά ἐκτελεῖ καί νά ἐφαρμόζει ὅλες τίς ἀποφάσεις της, ἀκόμη καί ἂν προσωπικά διαφωνεῖ, δηλ. ὑπόκειται στή Σύνοδο. Αὐτά ἰσχύουν γιά κάθε μορφή πρωτείου, δηλ. γιά Μητροπολίτες, Ἀρχιεπισκόπους καί Πατριάρχες. Ἐπιπλέον, τό πρωτεῖο δέν μπορεῖ νά ἀσκηθεῖ σέ ἄλλη δικαιοδοσία, δηλ. σέ ἄλλη Ἀρχιεπισκοπή, Πατριαρχεῖο κ.λπ.

Τό ἐρώτημα εἶναι, ἂν ὑπάρχει πρωτεῖο στήν ἀνά τήν Οἰκουμένη Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία, ὅπως συμβαίνει στίς τοπικές. Καί ἐκεῖ, βέβαια, ὑπάρχει πρῶτος, ἀφοῦ ὑπάρχει κανονική τάξη τῶν Προκαθημένων. Στήν ἀρχαία Ἐκκλησία αὐτός ἦταν ὁ Ἐπίσκοπος Ρώμης, μετά δέ τό Σχίσμα εἶναι ὁ Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ πρῶτος δέν ἔχει τό δικαίωμα νά ἐπεμβαίνει στά ἐσωτερικά τῶν ἄλλων Πατριαρχείων καί Ἐκκλησιῶν. Ἐχει, ὅμως, τό δικαίωμα νά μεριμνᾷ γιά ζητήματα πού ἀφοροῦν ὀλόκληρη τή Ὀρθοδοξία, νά συγκαλεῖ γιά τήν ἐπίλυσή τους Συνάξεις Προκαθημένων ἢ εὐρύτερες Συνόδους καί νά προεδρεύει σ' αὐτές. Σέ κάθε περίπτωση πάντως, τό πρωτεῖο στήν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία εἶναι πρωτεῖο διακονίας καί ἀγάπης καί ὄχι πρωτεῖο ἐξουσίας.

Ἰερεὺς Σωτήριος Ὁ. Ἀθανασούλιας